

DZIAŁ PRAWNICZY

Publikacje z zakresu prawa zawsze – zarówno w okresie międzywojennym, jak i po II wojnie światowej, zajmowały poczesne miejsce na łamach naszego czasopisma. Jego łamy otwarte były dla wszystkich działów prawa – bez stosowania preferencji dla któregośkolwiek z nich. Zmieniły się natomiast formy wypowiedzi o prawie – poza klasyczną ich formą, jaką jest artykuł naukowy. Z tego względu odróżnić należy okres przedwojenny od okresu powojennego, w którym dokonano przekształceń struktury kwartalnika. Po niespełna dwudziestoletniej przerwie naturalną kolejną rzeczą pojawiło się nowe pokolenie młodych prawników, nastąpiły istotne zmiany ustroju państwa i w związku z tym problematyki prawnej.

Wszystko to uzasadnia odrębne przedstawienie problematyki prawnej na łamach „Ruchu”, najpierw w okresie międzywojennym, a następnie po jego reaktywowaniu w 1958 r.

1. Okres międzywojenny

W całym okresie międzywojennym wypowiedzi o prawie przyjmowały postaci: artykułów naukowych, sprawozdań z orzecznictwa i ze zmian ustrojowych, recenzji oraz ankiet. Natomiast nie publikowano glos do orzeczeń sądowych.

Kierownictwo działu prawniczego czasopisma początkowo objął jego redaktor naczelny – prof. Antoni Peretiatkowicz. W latach 1922-1924 funkcję tę sprawował prof. Alfred Ochanowicz, a następnie aż do 1939 r. ponownie przejął ją prof. Antoni Peretiatkowicz.

A r t y k u ł y

„Ruch” był czasopismem ogólnopolskim. Na jego łamach ukazywały się artykuły nie tylko pracowników Uniwersytetu Poznańskiego, ale także uczonych reprezentujących inne ośrodki naukowe. Wysoki poziom naukowy tych opracowań zapewnił czasopismu rangę jednego z czołowych czasopism prawnych w Polsce.

Trudno tu chociażby w największym skrócie przedstawić wszystkie zagadnienia omawiane w ponad 240 artykułach opublikowanych w okresie międzywojennym z dziedziny prawa, jak również wymienić wszystkich autorów. Z konieczności więc trzeba poprzestać na niepełnej prezentacji tej kwestii.

W pierwszym rzędzie na uwagę zasługują artykuły poświęcone **teorii i filozofii prawa**. W tej dziedzinie wypowiadali się tacy światowej sławy luminaarze, jak: Hans Kelsen zajmujący się dyktaturą partii (1936), Jerzy del Vecchio piszący o prawie i państwie (1935), Gustaw Radbruch w artykule o celu prawa (1937). Spośród polskich prawników o kwestiach tych pisali Władysław Leopold Jaworski, zwłaszcza w artykule dotyczącym kwestii, czy obowiązuje jakieś prawo ponad konstytucją (1929). Jego koncepcje teoretyczne bliżej przedstawił

Ignacy Czuma (1930). Antoni Peretiatkowicz omawiał teorie Kelsena (1937). Ponadto Czesław Znamierowski dzielił się swymi oryginalnymi koncepcjami teoretycznymi (1929, 1930, 1933). Wspomnieć tu również należy o pracy Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego o metodzie w badaniach prawnohistorycznych (1929).

Liczne były publikacje z dziedziny **prawa państwowego**. Ogólnymi refleksjami nad ustrojami państwowymi dzielili się: Władysław Leopold Jaworski (1925, 1928, 1930), Antoni Peretiatkowicz (1923, 1927, 1929, 1938), Ludwik Kulczycki (1930), Stanisław Starzyński (1928, 1930, 1931). Wiele uwagi poświęcono Konstytucji marcowej z 1921 r., a zwłaszcza późniejszym jej zmianom i instytucjom. Pisali o tym Stanisław Starzyński (1921), Władysław Leopold Jaworski (1922), Antoni Peretiatkowicz (1928), Zygmunt Sitnicki (1929, 1932), Adolf Suligowski (1926), Stanisław Gołąb (1926), Zygmunt Lisowski (1937), Robert Redslob (1925). Z kolei do konstytucji kwietniowej odnosiły się prace Antoniego Peretiatkowicza (1935, 1936), Macieja Starzewskiego (1937, 1938), Mariana Zimmermanna (1936, 1937), Ignacego Czumy (1935), Antoniego Derynga (1936, 1938). Ukazywały się także artykuły o konstytucji francuskiej (1925), bułgarskiej (1938) i o ustroju radzieckim (1928, 1937). Historię prawnopolityczną Polski porozbiorowej przedstawił Józef Siemieński (1927).

Także **prawo międzynarodowe publiczne** było szeroko reprezentowane na łamach „Ruchu”. O ogólnej problematyce tego działu prawa wypowiadali się: Bohdan Winiarski (1930, 1932, 1934, 1936), Szymon Rundstein (1928), Zygmunt Cybichowski (1930), Feliks Lachs (1929), Ludwik Ehrlich (1930), Kazimierz Kierski (1929), Michał Król (1937), Gabriele Salvioli (1928), Kazimierz Sączocki (1933). Ponadto wspomnieć należy o pracach Bronisława Bouffała o pakcie Kelloga (1930), Władysława Abrahama o konkordacie (1925), Stanisława Kutrzeby o Wolnym Mieście Gdańsku (1926), Wojciecha Polka o kwestii litewskiej (1930), Szymona Rundsteina o skutkach wygaśnięcia konwencji górnośląskiej (1936) i Władysława Namysłowskiego o prawie konsularnym (1938).

Blisko związane z prawem konstytucyjnym pozostaje **prawo administracyjne**. Wskazuje na to chociażby dyskutowana na łamach „Ruchu” instytucja Rady Stanu – por. artykuły: Antoniego Peretiatkowicza (1922), Stanisława Pozniera o Radzie Prawodawczej (1925) i Jana Kopczyńskiego o Radzie Stanu RP (1926). O utworzeniu Sekretariatu Stanu pisał Zygmunt Sitnicki (1931), a o promulgacji ustaw w nowej konstytucji – Marian Zimmermann (1937). Istotne kwestie reformy struktury administracji podnosili: Tadeusz Hilarowicz (1922), Kazimierz Kumaniecki (1922) i Adolf Suligowski (1922). Ogólne problemy prawa administracyjnego omawiali: Wilhelm Binder (1926), Bohdan Wasiutyński (1926), Stanisław Kasznica (1928). W kwestii postępowania administracyjnego pisał m.in. Zbigniew Pazdro (1935), a o administracji publicznej w III Rzeszy – Tadeusz Bigo (1936). O sądownictwie administracyjnym, na temat właściwości NTA, wypowiadał się Bohdan Wasiutyński (1923), a na temat kompetencji sądownictwa administracyjnego – Kazimierz Chmielowski (1924) i Mieczysław Baumgart (1929, 1930).

Ponadto duże zainteresowanie budziła problematyka **samorządu terytorialnego**, o czym świadczy chociażby wyodrębnienie w 1930 r. osobnego Działu samorządowego, którym kierował dr Julian Hubert. Na tematy samorządowe

wypowiadali się m.in. Antoni Wereszczyński (1922), Włodzimierz Wakar (1922), Rudolf Sikorski (1925), Julian Hubert (1925), Władysław Dalbor (1933), Bohdan Wasiutyński (1936). Szczególny status samorządu śląskiego omawiali Włodzimierz Dąbrowski (1925) i Józef Potyka (1927), Włodzimierz Przeorski (1939) (zob. też Dział ekonomiczny, s. 34-52).

Stosunkowo wiele artykułów dotyczyło szeroko pojętego prawa **administracyjno-gospodarczego**. W odniesieniu do kwestii reglamentacji stosunków gospodarczych wypowiadał się Leopold Caro (1922), Leon Władysław Biegeleisen o rewizji zasad ekonomii agrarnej (1926) i o przedsiębiorstwach komunalnych (1936), o Izbach Rolniczych – Ignacy Czuma (1928), o samorządzie gospodarczym – Zenon Pietkiewicz (1930), o miejscu samorządu gospodarczego w ustroju państwa – Tadeusz Brzeski (1939); na temat przedsiębiorstwa państwowego pisali Władysław Zawadzki (1922) i Cezary Łągiewski (1934), o własności dróg publicznych – Bohdan Wasiutyński (1938), o reformie rolnej Anastazy Bardzki (1922) i Zdzisław Ludkiewicz (1925 i 1933), a Borys Brockus o kryzysie ekonomicznym (1928) i o prawodawstwie agrarnym Rosji sowieckiej (1929). Problemy likwidacji dóbr niemieckich rozważał Stefan Dembiński (1927), a zagadnieniami komercjalizacji polskich kolei państwowych zajmował się Adam Chełmoński (1927). Całkowicie nowa problematyka rozwoju naukowej organizacji podniesiona została przez Karola Adameckiego (1929).

Natomiast nieoczekiwanie mało wypowiedzi ukazało się z dziedziny **prawa podatkowego**. Poza refleksjami historycznymi Ignacego Czumy na ten temat (1938), ogólnie o podatkach przychodowych i majątkowych wypowiadali się Jan Piekiełkiewicz (1923, 1924), Tomasz Lulek tylko w odniesieniu do dyskonta weksli (1933), a Józef Horszowski o daninach komunalnych (1924).

Warte uwagi są jeszcze prace Jerzego Gutsche poświęcone **prawu prasowemu** (1929, 1934).

W dziedzinie **prawa karnego** na uwagę zasługuje przede wszystkim aż 8 artykułów pióra twórcy kodeksu karnego – Juliusza Makarewicza (1922, 1927, 1928, 1930, 1932, 1933, 1936). Co do ogólnej problematyki kodeksu karnego zabierali także głos Waław Makowski (1926, 1929), Aleksander Mogilnicki (1937) i Władysław Wolter (1930, 1933, 1936, 1937, 1938). Problematyką międzynarodowego prawa karnego zajmował się Stanisław Rappaport (1922, 1934), a także Jan Józef Bossowski (1924), wypowiadający się ponadto co do innych zagadnień prawa karnego (1921, 1924, 1932, 1936, 1937). Stefan Glaser pisał o kompetencji sądów przysięgłych (1922), Janusz Jamont – o ściganiu przestępstw (1937), Ludwik Dworzak – o przestępstwach naruszenia stanu cywilnego (1929), Wojciech Polek – o zawieszeniu wykonania kary w wojsku (1934), Witold Świda – o przestępstwach z nawyknięcia (1938), Wiktor Grzywo-Dąbrowski – o przestępstwach związanych z zaspokajaniem popędu płciowego (1936). O reformie więziennictwa pisał Edward Neymark (1928), o projekcie ustawy o postępowaniu karnym – Ignacy Kondratowicz (1926); o porzuceniu rodziny w aspekcie porównawczo-prawnym – Emil Rappaport (1937), o tym, czy adwokat podlega tzw. sesyjnej władzy porządkowej – Kazimierz Gidyński (1930).

Dziedzina **materialnego prawa cywilnego** była silnie reprezentowana, zwłaszcza w związku z toczącymi się wówczas pracami kodyfikacyjnymi. O ogólnych zasadach kodeksu zobowiązań pisał jego twórca Roman Longchamps de

Berier (1934). Z kolei Fryderyk Zoll (młodszy) omawiał projekt ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (1927) oraz rozporządzenie waloryzacyjne (1924). Zajął się także instytucją posiadania *de lege ferenda* (1930), którą interesował się również Stanisław Gołąb (1930). Autor ten pisał ponadto o projekcie prawa rodzinnego (1936), o którym wypowiedział się wcześniej Ignacy Czuma (1931).

Znaczący był udział Alfreda Ohanowicza, który w swych artykułach omawiał tak istotne dla prawa cywilnego zagadnienia, jak: zasada wolności umów (1926), zdolność do czynności prawnych (1937), wady oświadczenia woli (1938) – poza innymi szczegółowymi już zagadnieniami (1927, 1930, 1936). Szereg prac wyszło spod pióra Marceliego Chlamtacza na temat projektu prawa rzeczowego (1938) i niektórych instytucji z tej dziedziny, a także subsydiarności poręki (1937). Wpływem zmiany stosunków na zobowiązanie zajął się Kazimierz Danek (1937). Kazimierz Przybyłowski napisał artykuł o rejestrze statków powietrznych (1937). O prawie autorskim wypowiedział się Józef Górski (1931, 1935), który także publikował artykuły dotyczące prawa rzeczowego (1938), obrotu nieruchomościami (1934) oraz dziedziczenia drobnych gospodarstw rolnych (1929). Ograniczeniom obrotu nieruchomościami poświęcił swój artykuł Adolf Pohrille (1922). Franciszek Bossowski pisał o kontraktach realnych (1931) oraz o ochronie przed nieuczciwą konkurencją (1934). O hipotece i księgach wieczystych wypowiedali się Bohdan Winiarski (1938), Julian Dąbek (1938), Stanisław Bzowski (1939); o pojęciu „terminu” w kodeksie zobowiązań – Stanisław Bąkowski (1939), o wstecznej mocy obowiązującej w kodeksie zobowiązań – Kazimierz Gidyński (1934), a o metrykach podrzutek w b. zaborze rosyjskim – Henryk Konic (1926).

Procedurze cywilnej najwięcej uwagi poświęcił Bronisław Stelmachowski, pisząc o jej zasadach (1928), o projekcie kodeksu postępowania cywilnego (1928), porównując polski k.p.c. z procedurą niemiecką (1931) oraz omawiając szereg instytucji szczegółowych (1925, 1926, 1936). Ponadto wypowiedział się co do egzekucji wedle prawa niemieckiego (1938). Tej dziedziny prawa dotyczyły także artykuły Stanisława Gołąba (1922, 1931, 1935, 1938) oraz Jana Jakuba Litauera (1929, 1933), Zygmunta Wusadowskiego (1933), Maurycego Allerhanda (1937), Kazimierza Gidyńskiego (1929, 1932, 1938).

Z kolei w odniesieniu do **prawa handlowego** na uwagę zasługują przede wszystkim publikacje Józefa Sułkowskiego. Wypowiedział się on o kodeksie handlowym (1934), o prawie wekslowym (1923, 1933), o przewalutowaniu przedsiębiorstw handlowych (1925) i waloryzacji na Górnym Śląsku (1930), a także o polsko-niemieckim układzie waloryzacyjnym (1928), do czego odniósł się również Kazimierz Kierski (1930). Zainteresowanie budziło tzw. ustawodawstwo buchalteryjne, któremu poświęcili swe artykuły Witold Skalski (1928) i Cezary Łagiewski (1935). Z kolei przedsiębiorstwem państwowym jako tworem prawnym zajęli się Władysław Zawadzki (1922) i Cezary Łagiewski (1934), a komercjalizacją Polskiej Kolei Państwowej – Adam Chełmoński (1927). Inny podmiot prawny, a mianowicie spółdzielnia, był przedmiotem artykułu Aleksandra Jackowskiego (1936). O stanie prawodawstwa w b. Królestwie Kongresowym wypowiedział się Jan Namitkiewicz (1921), a o prawie lotniczym Leon Babiński (1930).

Wyrazem wagi, jaką redakcja „Ruchu” przywiązywała do zagadnień związanych z handlem, był fakt utworzenia w 1935 r. odrębnego „Działu nauk handlowych”, którego kierownikiem został prof. W. Skalski.

Prawo międzynarodowe prywatne było nader skromnie reprezentowane na łamach „Ruchu”. Odnosił się do niego artykuł Leona Babińskiego (1935) poświęcony konwencji haskiej (1924) oraz – fragmentarycznie – artykuł o kompetencjach konsulów (1935). Ponadto Leon R. Taylor rozważał tę kwestię w odniesieniu do Związku Radzieckiego (1936).

Natomiast duże zainteresowanie budziła problematyka rodzącego się dopiero **prawa pracy**, jako odrębnej dyscypliny prawnej. O ogólnych założeniach prawa pracy pisali Bohdan Wasiutyński (1928) i Julian Hubert (1931), o sądach pracy Jerzy Wengierow (1929), o zakładach pracy Julian Hubert (1920), o umowach zbiorowych Antoni Szymański (1928), o zbiorowym zatargu pracy Jerzy Wengierow (1928), a o prawie do strajku Kazimierz Grzybowski (1938) i Piotr Leśniowski (1926).

Blisko z prawem pracy wiązała się problematyka **ubezpieczeń społecznych**. Ogólnie o kwestiach tych pisali Ignacy Gliksman (1936) i Julian Hubert na tle prawa francuskiego (1930), Stanisław Fischlowitz o społecznym charakterze ubezpieczeń społecznych (1938). Z kolei Józef Sułkowski rozważał treść art. 196 Kodeksu ubezpieczeń społecznych (1939).

Działalność **Komisji Kodyfikacyjnej** powołanej w 1919 r. przedstawił jej przewodniczący Ksawery Fierich (1925), nad procesem kodyfikacyjnym zastanawiał się Stanisław Bukowiecki (1932), a Ignacy Czuma rozważał stosunek tej Komisji do art. 10 Konstytucji (1932). Kazimierz Kierski pisał o bilansie prac Komisji Kodyfikacyjnej (1931).

A n k i e t y

Odrębną od artykułów postacią wypowiedzi o prawie były ankiety. Świadczyły o głębokim zaangażowaniu czasopisma w rozwiązywanie podstawowych problemów ustrojowych. Ważną inicjatywą było rozpisanie w 1925 r. ankiety w sprawie rewizji Konstytucji Polskiej i Ordynacji Wyborczej.

„Redakcja zwróciła się do przedstawicieli nauki i poważnej publicystyki polskiej z prośbą o odpowiedź na pytania następujące:

1) Jakie urządzenia naszego systemu konstytucyjnego źle funkcjonują i powodują ujemne rezultaty?

2) W jakim kierunku jest pożądana zmiana Konstytucji?

3) W jakim kierunku pożądana i możliwa jest zmiana ordynacji wyborczej przez obecny Sejm i Senat bez zmiany Konstytucji?¹

O dużym zainteresowaniu tą inicjatywą świadczył szeroki zakres odpowiedzi. Wypowiedzi swoje nadesłali: prof. dr Michał Rostworowski (Uniwersytet Krakowski), Stanisław Bukowiecki (prezes Prokuraturii Generalnej), prof. dr Zygmunt Cybichowski (Uniwersytet Warszawski), prof. dr Ludwik Ehrlich (Uniwersytet Lwowski), prof. dr Stanisław Głabiński (Uniwersytet Lwowski), prof. dr Waław Komarnicki (Uniwersytet Wileński) prof. dr Ludwik Kulczycki (Szkoła Nauk Politycznych w Warszawie), dr Julian Makowski (naczelnik Wy-

¹ R. 1925, z. 1, s. 1; dalsze wypowiedzi respondentów: z. 3.

działu Traktatowo-Naukowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych), prof. dr Antoni Peretiatkowicz (Uniwersytet Poznański), prof. dr Stanisław Starzyński (Uniwersytet Lwowski). Głosy respondentów drukowano zbiorczo na początku zeszytu, przed artykułami.

Zachęcona sukcesem w tym samym roku Redakcja rozpisała kolejną ankietę – tym razem w sprawie organizacji samorządu w Polsce – z prośbą o odpowiedź na pytanie: „Na jakich zasadach powinien się oprzeć w Polsce samorząd ziemski i miejski?”². W tym przypadku jednak odpowiedzi były nieliczne. Opinie swoje nadesłali: Julian Hubert (z-ca starosty krajowego w Poznaniu) i dr Rudolf Sikorski (naczelnik Departamentu Samorządowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych).

Kolejną ankietę („na wyraźne życzenie czytelników”), dotyczącą prawa prasowego, rozpisano w 1928 r., prosząc respondentów o ustosunkowanie się do kwestii: „Czy rozporządzenia Prezydenta z mocą ustawy mogą być uchylone przez Sejm w formie uchwały, czy też wymagają formy ustawy?” Pytanie następnie zmieniono: „Czy dekret prasowy obowiązuje?” Zwrócono się do wszystkich profesorów prawa konstytucyjnego oraz do prawników specjalnie interesujących się tym zagadnieniem. W odpowiedzi krótkie wypowiedzi nadesłali: prof. dr Z. Cybichowski z Uniwersytetu Warszawskiego, Władysław Czapiński, prof. dr St. Glaser z Uniwersytetu Wileńskiego, prof. dr W. Komarnicki z Uniwersytetu Wileńskiego, prof. dr L. Kulczycki ze Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie, prof. dr A. Peretiatkowicz z Uniwersytetu Poznańskiego, Z. Sitnicki (sędzia pokoju), prof. dr St. Starzyński z Uniwersytetu Lwowskiego oraz prof. dr B. Stelmachowski z Uniwersytetu Poznańskiego³.

Następną ankietę rozpisano w 1938 r., a dotyczyła ona reformy ordynacji wyborczej. W rozumieniu doniosłości tego problemu redakcja „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” zwróciła się o wzięcie udziału w ankiecie do profesorów prawa publicznego w Polsce. Pytania były następujące:

1. Czy obecna ordynacja wyborcza jest zgodna z konstytucją kwietniową i czy powinna być utrzymana?
2. W jakim kierunku powinny nastąpić zmiany względnie poprawki obecnej ordynacji wyborczej?

Odpowiedzi udzielili: prof. Kazimierz Bartel, prof. Cezary Berezowski, prof. Antoni Deryng, prof. Edward Dubanowicz, prof. Ludwik Ehrlich, prof. Stanisław Głabiński, prof. Stanisław Grabski, prof. Waław Komarnicki, poseł ks. dr Józef Lubelski, prof. Władysław Maliniak, doc. Andrzej Mycielski, red. Mieczysław Niedziałkowski, red. Ryszard Piestrzyński, b. marszałek Sejmu Maciej Rataj, prof. Maciej Starzewski, prof. Stanisław Stroński i prof. Bohdan Winiarski⁴.

Informacje o prawie

Można wymienić tu trzy typy informacji. Pierwszy zawierał **przegląd piśmiennictwa**, obejmujący recenzje o książkach prawniczych przygotowywane przez różnych recenzentów, wśród których w okresie międzywojennym najczę-

² R. 1925, z. 4, s. 985.

³ R. 1928, z. 1.

⁴ Nadesłane opinie opublikowano w zeszycie 1 za 1939 r.

ściej przewijały się nazwiska członków Komitetu Redakcyjnego, a zwłaszcza profesorów: Peretiatkowicza, Głäsera, Cichowicza, Winiarskiego i Ohanowicza. Dział recenzji był objętościowo dominującym działem każdego zeszytu, decydując o dynamicznym i aktualnym charakterze czasopisma. Prócz tego publikowano także zestawienia bibliograficzne, rejestrujące na bieżąco pojawianie się nowych publikacji (głównie zagranicznych), z podziałem na poszczególne dziedziny nauk prawnych (filozofia prawa, prawo konstytucyjne, prawo karne, prawo cywilne i handlowe itd.).

Drugi typ informacji odnosił się do zmian w prawie. Ów **przegląd prawodawstwa** przygotowywali członkowie redakcji odpowiedzialni za poszczególne działy prawa.

1. „Prawo konstytucyjne” (prof. dr A. Peretiatkowicz),
 2. „Prawo administracyjne” (prof. dr St. Kasznica),
 3. „Prawo skarbowe” (prof. dr E. Taylor),
 4. „Prawo i proces karny” (prof. dr J. Bossowski),
 5. „Prawo cywilne, handlowe i procesowe” (prof. dr A. Ohanowicz, później prof. dr J. Sułkowski),
 6. „Zobowiązania międzynarodowe Polski” (E. Sobolewski),
- (tytuły tych działów, ich kolejność i autorstwo podlegały zmianom).

Typ trzeci zawierał **przegląd orzecznictwa** Sądu Najwyższego oraz Sądów Apelacyjnych w Poznaniu i w Warszawie (od 1925 r. omawiano także „inne sprawy sądowe”). Były to krótkie streszczenia wydawanych przez te sądy orzeczeń. Dział ten prowadziły osoby odpowiedzialne za poszczególne gałęzie prawa:

- orzecznictwo karne Sądu Najwyższego (Kongresówka) – dr Leżański, dr Bądkowski,
 - orzecznictwo karne Sądu Najwyższego (Małopolska) – J. Prokopowicz,
 - orzecznictwo karne Sądu Najwyższego (Wielkopolska) – dr Leżański,
 - orzecznictwo cywilne Sądu Najwyższego (Kongresówka) albo (Kongresówka i Wojew. Wschodnie) – J. Glass, J. Cholewicki, B. Pohorecki,
 - orzecznictwo cywilne Sądu Najwyższego (Małopolska) – dr Dbałowski, Bresiewicz,
 - orzecznictwo cywilne Sądu Najwyższego (Wielkopolska) – dr Bujak,
 - orzecznictwo cywilne Sądu Apelacyjnego w Poznaniu – dr Bühn, L. Cichowicz,
 - orzecznictwo cywilne Sądu Apelacyjnego w Warszawie – A. Wozdecki.
- (ilość i autorstwo tych działów były zmienne).

Kierownikiem wyodrębnionego Działu sądownictwa był w „Ruchu” sędzia Sądu Najwyższego W. Miszewski (do 1928 r.).

2. Okres powojenny

Wznowiony w 1958 r. „Ruch” z początku, poza artykułami i recenzjami książek prawnych, zawierał także dział obejmujący sprawozdania z judykatury Sądu Najwyższego. Wkrótce jednak zaniechano takich publikacji z uwagi na to, że teksty pełnych orzeczeń SN, a nie tylko ich streszczenia, ukazywały się w innych czasopismach prawnych, i to znacznie szybciej, niż mogłoby to uczynić kwartalnik, jakim był „Ruch”.

Istotnie zmieniła się również struktura autorów publikujących swoje prace na łamach „Ruchu”. W przeciwieństwie do czasów przedwojennych, na Wydziale Prawa zatrudnionych było nieporównanie więcej pracowników naukowych – zwłaszcza rozpoczynających karierę naukową. Przede wszystkim zatem należało dla nich otworzyć łamy czasopisma. W konsekwencji rzadziej ukazywały się tam artykuły pióra uczonych z innych uniwersytetów polskich i obcych. Trzeba wszakże podkreślić, że „Ruch” nie zatracił przez to charakteru czasopisma ogólnopolskiego. Wyróżniało go nadal to, że łączył trzy pokrewne ze sobą dyscypliny naukowe, a mianowicie prawo, ekonomię i socjologię. Formalnym tego wyrazem były stosunkowo liczne **zeszyty monotematyczne**, poświęcone objaśnieniom określonego zjawiska społecznego z punktu widzenia owych trzech dyscyplin naukowych.

Warto jeszcze zauważyć, że okres ten obfitował w zasadnicze zmiany systemu prawnego w Polsce, i to na najwyższym poziomie – konstytucyjnym i kodeksowym. U ich podstaw przede wszystkim leżało załamanie się ustroju „realnego socjalizmu” **około 1990 r. i przystąpienie Polski do Unii Europejskiej**. Z natury rzeczy zjawiska te determinowały w szerokiej mierze tematykę i treść publikowanych artykułów.

Artykułów prawniczych ukazało się na łamach czasopisma w latach 1958-2005 ponad 1200. Z oczywistych względów jakiegokolwiek wypowiedzi o nich mogą mieć charakter wyłącznie syntetyczny i selektywny zarazem. Najlepiej chyba kwestię tę przedstawić w porządku określonym poszczególnymi dyscyplinami prawniczymi.

Na obszarze **teorii prawa** zdecydowanie dominują artykuły poświęcone analizie norm prawnych wedle ogólnych założeń wskazanych przez Cz. Znamierowskiego (1958). Jego uczeń Z. Ziemiński w istotnej mierze rozwinął tę koncepcję, co znalazło także wyraz w wielu artykułach rozważających aspekty logiczne i semantyczne rozumienia norm prawnych (por. definiowanie prawa, 1961; pojęcie znaku, 1962; wykładnia, 1964; źródła prawa, 1967; norma kompetencyjna, 1969; rola badań socjologicznych, 1970; rozwój nauki prawa, 1973; tworzenie i stosowanie prawa, 1990; polityka prawa, 1994; dysfunkcyjność prawa, 1995). Koncepcje te dalej rozwijali jego uczniowie, a w szczególności S. Wronkowska (technika prawotwórcza, 1990), M. Zieliński (informacja o prawie, 1975; ustalanie faktów, 1979; jawność prawa, 1988; wykładnia prawa, 2001, 1998). L. Nowak zajmował się obowiązywaniem prawa (1966), subsumpcją (1979), a w publikacjach łącznych – problemami teorii prawa (1970) i ich zasadach (1974). Wspomnieć należy także o publikacjach młodszych reprezentantów tej szkoły (K. Świrydowiczu, 1981; W. Patryasie, 1987; S. Czepicie, 1994), M. Smolaku (1997, 1998, 2003, 2005). A. Michalska rozważała charakter prawny norm technicznych (1965, 1966), a M. Dybowski analizował koncepcję zasad prawa R. Dworkina (2001).

Jednakże łamy czasopisma były otwarte także na poglądy reprezentantów innych ośrodków naukowych. J. Wróblewski pisał o dyrektywach interpretacyjnych (1961), o słuszności w polskim systemie prawnym (1970), o standardach w prawodawstwie (1972) oraz wraz z K. Opalkiem o pojęciach teoretyczno-prawnych (1989); J. Jabłońska-Bonca o normach bez sankcji (1984), T. Gizbert-Studnicki o domniemaniach (1974), L. Leszczyński o odesłaniach pozapraw-

nych (2000), L. Morawski o stosowaniu prawa do faktu (1980). A. Peczenik rozważał problem tzw. logiki norm (1964), M. Zirk-Sadowski pisał o uczestnictwie prawników w kulturze (1994), A. Lewandowski zwracał uwagę na ograniczenia aksjologiczne prawniczych wnioskowań instrumentalnych (1984), a Z. Tobor zastanawiał się nad teologiczną jednością prawa (1980). Na uwagę zasługują także artykuły odnoszące się do pewnych ogólnych teorii prawa, a w szczególności: J. Śmiałowskiego do prawa naturalnego (1994), S. Tkacza do teorii Petrażyckiego (2005), M. Wójcika do teorii Kelsena (1982) i Z. Pułki do bronionej przez St. Ehrlicha wersji realizmu prawnego (1998).

H. Olszewski i M. Zmierzczak rozważali relacje między doktryną faszystowską a prawem (1982), a A. Peretiatkowicz prezentował syndykalistyczną teorię Sorela (1958).

Leninowska koncepcja państwa i prawa znajdowała nikły wyraz w publikacjach czasopisma (por. A. Redelbach, 1980). Podobnie rzecz się miała z analizami poświęconymi tylko socjalistycznym systemom prawnym (por. A. Mrózek, 1967; J. Romul, 1975). O początkach uniwersyteckiej nauki prawa w Polsce pisał A. Vetulani (1968).

Problematyka **prawa międzynarodowego publicznego** często pojawiała się na łamach „Ruchu”. Podejmowano tam tematy związane z ogólną koncepcją prawa międzynarodowego i Karty Narodów Zjednoczonych. A. Klafkowski pisał o tendencjach rozwojowych tego prawa (1963), także w związku z podstawami prawnymi bezpieczeństwa Polski (1964). K. Skubiszewski rozważał relacje między prawem międzynarodowym a prawem krajowym (1986). Kwestią tą zajmował się także B. Wiewióra, rozważając zagadnienie zwierzchnictwa terytorialnego (1963). K. Skubiszewski omawiał uprawnienie państw do samoobrony (1962), czym zajmował się także K. Równy (1962). J. Symonides pisał o terytorium państwowym (1970), J. Łukaszcuk o zwyczajach (1967), J. Sandorski o pełnomocnictwach w ONZ (1984) oraz zastanawiał się nad kondycją tej organizacji (1988). O rozstrzyganiu sporów wypowiedzieli się R. Ostrihansky (1988), M. Iwanejko (1972) i K. Równy (1961). Wyraźnie ideologiczny charakter miała publikacja J. Łukaszcuka o rewolucji październikowej i jej relacji do prawa międzynarodowego (1968).

Duży walor teoretyczny mają wypowiedzi autorów dotyczące umów międzynarodowych. A. Klafkowski rozważał relacje między nimi a ustawą (1965). Podobny problem podejmował także K. Skubiszewski (1972). J. Sandorski zastanawiał się nad wpływem przymusu na ważność tych umów (1972), a M. Iwanejko nad efektywnością jednolitych klauzul traktatowych (1961). Ponadto J. Sułkowski (1962), J. Tyranowski (1967) i S. Nahlik (1964) omawiali zawierane przez Polskę traktaty międzynarodowe. A. Mikołajczyk omówił stosunki umowne pomiędzy subpaństwowymi podmiotami władzy publicznej (1997).

Prawem wojny i neutralności w ogólnym aspekcie zajmował się K. Skubiszewski (1967). S. Dąbrowa omawiała podjęte działania nad uregulowaniem tej kwestii (1963), a A. Jacewicz rozważał zagadnienie demilitaryzacji kosmosu (1986).

Omawiano również wiele szczegółowych zagadnień związanych z prawem międzynarodowym. F. Przetacznik pisał o przestrzeganiu przez przedstawicieli dyplomatycznych ustawodawstwa państwa przyjmującego (1966), J. Symonides o zasiedzeniu (1966), o kontroli międzynarodowej (1964), o statusie prawnym

wysp naturalnych i sztucznych (1984) i o ochronie przed niebezpieczeństwem atomowym (por. też artykuł T. Gadkowskiego o gwarancjach Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej, 1982). W. Czaplński pisał o międzynarodowych aspektach obywatelstwa (1984). Problem ten w świetle poglądów Bohdana Wińskiego przedstawił K. Skubiszewski (1987). Natomiast o obywatelstwie tzw. późnych przesiedleńców niemieckich pisał M. Muszyński (2005), o reparacjach wojennych Polski – J. Eckert (2005) i J. Sandorski (2004), a o żądaniach Niemców sudeckich anulowania tzw. dekretów Benesa – P. Łaski (2004). Omawiano także: problemy związane z obecnością okrętów wojennych na morzu terytorialnym (F. Przetacznik, 1971), stanowisko portów morskich (M. Iwanek, 1962), status wojsk obcych na terytorium RP (A. Zwierzyńska, 2000), delimitację wód Zatoki Gdańskiej (M. Grzegorzczak, 1967), dostęp państw śródlądowych do morza (J. Gilas, 1966), problemy rybołówstwa poza zasięgiem zwierzchnictwa terytorialnego (G. Schram, 1961), pomoc ONZ dla krajów rozwijających się (J. Langrod, 1962), współpracę międzynarodową w dziedzinie ochrony biologicznej zasobów Morza Bałtyckiego (R. Zaorski, 1963), handel bronią (P. Heleniak, 1999). Tematem publikacji były także regionalne organizacje międzynarodowe, takie jak Organizacja Jedności Afrykańskiej (B. S. Diallo, 1999) czy organizacje muzułmańskie (A. Drozd, 1997). Natomiast o Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej ukazał się tylko jeden artykuł (J. Sandorski, 1973).

Wspólnota Europejska budziła zainteresowanie autorów polskich już od momentu jej narodzin. L. Babiński pisał o jej założeniach (1964). Na szczególną uwagę zasługuje cykl prac A. Komara poświęcony problematyce finansowej UE (1978, 1980, 1988, 1989). Zainteresowanie budziło sądownictwo UE i wykładnia orzecznictwa (J. Chodorowski, 1970; A. Planavova-Latanowicz, 1996; A. Redelbach, 1997; M. Pechstein i P. Kubicki, 2004; A. Wróbel, 2005; A. Włosińska, 1999). Omawiano także istotne elementy UE, takie jak: współpraca regionalna (E. Cziomer, 1992), swoboda świadczeń usług w UE (M. Strzelbicki, 2003) i jej ograniczenia (R. Stefanicki, 2004).

Wiele uwagi poświęcono członkostwu Polski w Unii Europejskiej. M. Błaszczak i Z. Wysocińska pisali o układzie stowarzyszeniowym (1992), D. Lasok rozważał relację Konstytucji do członkostwa w UE (1995), M. Pechstein omawiał perspektywy rozszerzenia UE na wschód (1996), podobnie M. Zdanowicz (2001), a M. Król i M. Zirk-Sadowski zastanawiali się nad charakterem prawa UE (1994), a o konstytucji dla Europy pisał Manfred A. Dausen (2005).

Prawa człowieka wymagają szczególnego wyróżnienia ze względu na ich intensywny rozwój po wojnie i najsilniejsze umocowanie w prawie międzynarodowym i konstytucyjnym. Najwięcej uwagi poświęciła tej kwestii A. Michalska. Przedstawiała tę instytucję w aspekcie norm prawa międzynarodowego (1971, 1974, 1976, 1978, 1979, 1980, 1985, 1986, 1996) oraz omawiała szerzej niektóre prawa człowieka: prawo do życia (1984), prawo do wyżywienia (wraz z J. Sandorskim 1990), prawa społeczne obywatela (1970), prawne aspekty inżynierii genetycznej oraz problemy etyczne i prawne klonowania (1998 i 2000) – obie te prace napisane wspólnie z T. Twardowskim. Ponadto o równouprawnieniu kobiet pisali R. Wieruszewski (1975) i E. Podbierowa (1975), o wolności osobistej W. Daszkiewicz (1989), o prawie do prywatności Z. Mielnik (1996), o wolności słowa A. Redelbach (2000), o transplantacji organów ludzkich R. Tokarczyk

(2000), o prawie człowieka do integracji Z. Kędzia (1989), o ochronie danych R. Sikorski (2004) i o udostępnianiu informacji publicznych A. Knopkiewicz (2004), o podsłuchu elektronicznym G. Musielik-Dudzińska (2001), o godności jednostki ludzkiej J. Zajadło (1979). Rozważano perspektywy dalszego rozwoju idei praw człowieka (E. Riedel, 1990; P. Kowalski, 1988) oraz praktykę ochrony praw człowieka na forum międzynarodowym (J. B. Marie 1981; A. Pagiela, 2003), a także wpływ tej instytucji na wymiar sprawiedliwości RP (A. Redelbach 1998).

Prawo państwowe z istoty swojej związane jest z panującym ustrojem politycznym, który determinuje formę państwa (o formie państwa pisał T. Langer, 1969). Ustrój PRL należał do typu państw socjalistycznych stanowiących, wedle teorii leninowsko-stalinowskiej, fazę przejściową do komunizmu. Na gruncie tej ideologii A. Łopatka rozważał problem przerastania państwowości socjalistycznej w komunistyczny samorząd społeczny (1961) i rozwój państwa socjalistycznego w Polsce (1964). Ponadto omawiał odrodzenie i rozwój państwa polskiego w XX w. (1980). Do tej ostatniej kwestii nawiązał później J. Tyranowski, rozważając problem reintegracji terytorium państwa a prawo ludu do samostanowienia (1988).

Początkowo obowiązywała w Polsce oparta na wzorcu radzieckim Konstytucja z 1952 r. (o jej nowelizacji w 1989 r. pisał F. Siemieński, 1989). Była ona w zarysach ogólnych podobna do konstytucji innych państw tzw. demokracji ludowych. Z tego względu artykuły poświęcone poszczególnym instytucjom tej konstytucji często odnosiły się do rozwiązań przyjętych w innych państwach socjalistycznych.

W taki właśnie sposób omawiano instytucję głowy państwa (J. Stembrowicz, T. Szymczak, 1966), system wielopartyjny (A. Machnienko, 1962), podstawowe obowiązki obywateli (T. Smoliński, 1979), problem obrony pokoju (T. Smoliński, 1971), problem kontroli konstytucyjności ustaw (F. Siemieński, 1972), strukturę parlamentów (Z. Kędzia, 1973), prawo azylu (T. Smoliński, 1973), rodzaje konstytucyjnej gwarancji praworządności (H. Suchocka, 1974), określenie podmiotu władzy (F. Siemieński, 1965), charakter mandatu poselskiego (M. Kudej, 1976).

Wyłącznie na gruncie polskiej Konstytucji rozważano instytucję tworzenia prawa. K. Nowak pisał o inicjatywie ustawodawczej (1972), a temat ten podjął później A. Szmyt (1986). Prócz tego A. Gwizdź opisał o procedurze ustawodawczej (1962), A. Łopatka o udziale Centralnej Rady Związków Zawodowych w tworzeniu prawa (1961), F. Siemieński ogólnie o źródłach prawa (1978), Z. Witkowski o zgodności aktów Sejmu z Konstytucją (1981), a S. Zawadzki o funkcjach kontrolnych Sejmu (1980).

Duże zainteresowanie wzbudziła nowo utworzona instytucja Trybunału Konstytucyjnego. Pisał o niej F. Siemieński (1985, 1986), L. Kański o sądownictwie konstytucyjnym w Jugosławii i Czechosłowacji (1971), D. Schefold o funkcjonowaniu sądów w RFN (1986), a B. François o sądownictwie we Francji (1995). Pod rządem **Konstytucji z 1997 r.** podjęli ten temat A. Drewniak, zajmując się pojęciem legalności (1999), M. Kordela uzasadnieniami aksjologicznymi orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego (2000), M. Smolak neutralnością polityczną TK (2003) oraz rolą TK w okresie przemian ustrojowych (2005).

O działalności komisji sejmowych wypowiadał się A. Łopatka (1979). Status posła przedstawili A. Rost i H. Suchocka (1986). O zasadzie odwoływalności w PRL pisał Z. Jarosz (1965). Koncepcję Frontu Narodowego omawiał A. Redelbach (1972). D. Wojtkowiak analizował konstytucyjne wolności obywateli PRL (1970). Z. Godecki rozważał problem stanowienia prawa lokalnego poza radami narodowymi (1985), a K. M. Pospieszalski „zasady prawa” w prawie państwowym (1974). W. Dąbrowski pisał o wykładni Rady Państwa (1961), W. Zamkowski o pojęciu ludu pracującego (1965), a T. Smoliński o stanach wojny i stanach wyjątkowych (1982).

Publikowano także artykuły o instytucjach konstytucyjnych krajów zachodnich (J. Zakrzewska i M. Sobolewski 1965), zwłaszcza Francji (J. Stembrowicz, 1962; W. Skrzydło, 1963; K. Wołowski, 1970), Stanów Zjednoczonych (J. Jaskiernia, 1975, 1977), L. Kański (1980), a także NRD (1969), Bułgarii (1966), państw Afryki Zachodniej (1964), Jugosławii (1974), ustroju państwa Watykańskiego (1981). F. Siemiński pisał o radzieckim ustroju federalnym (1977).

Po przełomie politycznym w 1989 r. rozwinęła się żywa dyskusja nad nową Konstytucją Polski. Obejmowała ona ogólne, teoretyczne rozważania nad ustrojem państwa i konstytucją – jej zasadami i funkcją (por. zwłaszcza: K. M. Pospieszalski, Z. Ziemiński, 1991; A. Turska, 1994; O. Weinberger, 1993; P. Winczorek, 1994, 1995; L. Leszczyński, 1996; A. Z. Kamiński, 2004; S. Wronkowska, 1995; T. Zieliński, 1995; W. Łączkowski, 1995). Znaczenie tej problematyki podkreślono poprzez wydanie zeszytu monograficznego. Ponadto omawiano niektóre instytucje konstytucyjne, takie jak: senat (L. Matuszewski, 1996; J. Szymanek, 2004), prezydent (J. Ciapała, 1996, 1997), ustrój i działalność gospodarczą (H. Suchocka, 1995; J. Ciapała, 2001; Z. Czerwiński, 1995), ekstradycję (A. Zwierzyńska, 2003), prawo do nauki (K. Skotnicki, 1995), prawa społeczno-ekonomiczne (T. Smoliński, 1995).

W 2005 r. nad zmianą Konstytucji z 1997 r. zastanawiali się P. Winczorek i A. Kamiński.

Prawo karne należy do gałęzi prawa najczęściej zmienianych po wojnie. Poza dwoma kodyfikacjami (z 1969 i 1979 r) – często zmienianymi – pojawiało się wiele ustaw szczegółowych uzupełniających lub modyfikujących regulacje kodeksowe. Ogólnie wypowiadali się na ten temat: E. Rappaport, nawiązując do teorii Bekariusza (1958), W. Wróbel analizując strukturę normy prawnej (1993), a R. Zawłocki o jej interpretacji (2004), A. Ratajczak, kreśląc rozwój prawa karnego w trzydziestoleciu PRL (1975), T. Cyprian, pisząc o węzłowych problemach społecznych Kodeksu karnego z 1969 r. (1970, 1971), a K. Daszkiewicz o kierunkach jego nowelizacji (1982); W. Patryas odniósł się z kolei do Kodeksu karnego z 1997 r. (1997).

Dużo uwagi poświęcono węzłowym instytucjom prawa karnego materialnego, takim jak: wina (J. Waszczyński, 1976; M. Rodzinkiewicz, 1992, 2001; M. Tarnawski, 1975, 1978), błąd (W. Wolter, 1976), groźba (K. Daszkiewicz, 1962), zasady współżycia społecznego (Z. Papierkowski, 1966; B. Wochelski, 1964), zbieg przepisów (A. J. Szwarc, 1987; Ł. Pohl, 2005), złagodzenie i zastrzeżenie kary (K. Daszkiewicz, 1962, 1976; M. Tarnawski, 1976; T. Chrustowski, 1975), odpowiedzialność nieletnich (A. Ratajczak, 1971; P. Górecki, 1996; A. Grześkowiak, 1987), kompetencja sędziego karnego (J. Śliwowski, 1969).

Znaczna część artykułów poświęcona była analizie poszczególnych typów przestępstw (Z. Papierkowski, 1959; T. Cyprian, 1958, 1959, 1961, 1962, 1964, 1965, 1969; K. Daszkiewicz, 1963, 1965; W. Daszkiewicz, 1982, 1989; B. Hołyst, 1962; Ł. Pohl, 2001; A. J. Szwarc, 1963; A. Ratajczak, 1962, 1976; M. Tarnawski, 1972, 1994, 1998; T. Bojarski, 1971; M. Bereźnicki, 1971; L. Tyszkiewicz, 1963; G. Rejman, 1970; H. Popławski, 1967, 1968; J. Kalinowski, 1985; M. Lisiecki, 1998; W. Kubalo, 1978, 2003; Z. Mielnik, 1997; J. L. Michalus, 1993; J. Dobosz, 1985; M. Jachimowicz, 2002; J. Muszyński, 1972; A. Gerecka-Żołyńska, 2005; A. Gaberle i M. Ostrowska, 1985; O. Górniak, 1986; I. B. Nestoruk, 2003; J. Śliwowski, 1973).

Na szczególną uwagę zasługują liczne opracowania kryminologiczne. Ten nowoczesny kierunek badań w najszerszym zakresie prezentował na łamach naszego czasopisma A. Tobis (1965, 1968, 1969, 1973, 1974, 1976, 1978, 1979, 1980, 1982, 1983, 1985, 1986, 1987, 1995). Problemy wiktymologii rozważali: B. Hołyst (1966, 1969), J. Batia (1976) i B. Gronawska (1986). O funkcjonowaniu systemu kar wypowiedzieli się B. Janiszewski (1991, 1995, 1996, 1997), Z. Papierkowski (1967), E. Kunze (1998), M. Leonieni (1966), J. Jakubowska-Hara (1989), R. Zawłocki (1996), B. Kunicka-Michalska (1988), P. Stępiak – w odniesieniu do małoletnich (1987). Ogólnie problemem zwalczania przestępczości w PRL zajął się W. Świda (1976), a zagadnieniami amnestii M. Płachta (2003). Przemoc w rodzinie badała H. Kołakowska-Przełomiec (1985), a M. Bereżyński pisał o problemach kryminologicznych niedoborów w handlu (1968) i uchylaniu się od obowiązku alimentacyjnego (1969). Zastanawiano się również nad teoretyczną koncepcją kryminologii, jako dyscypliny naukowej (L. Tyszkiewicz, 1970, 1976, 1989; K. Krajewski, 1987).

Również problemom **procedury karnej** poświęcono wiele uwagi. J. Haber omówił jej rozwój w dwudziestolecu PRL (1964). Następnie omawiano problematykę dowodową (Z. Świda-Łagiewska, 1978; W. Daszkiewicz, 1959; T. Nowak, 1962, 1975; P. Wiliński, 2003). A. Szwarc zwrócił uwagę na zastosowanie magnetofonu (1959), sankcje za fałszywe zeznania omówił (Z. Młynarczyk, 1971), prawem do obrony zajmowali się S. Stachowiak (1964), P. Wiliński (2005), M. Jeż-Ludwichowska (1985), orzeczeniami karnymi – J. Haber (1961), Z. Kwiatkowski (1989), M. Leonieni (1964), S. Stachowiak (1966), M. Cieślak (1962), H. Maliszewska-Grosman (1978), terminami przedawnienia – K. Marszał (1966), tymczasowym aresztowaniem – A. Murzynowski (1984), wydaniem sprawcy w świetle prawa międzynarodowego – A. Gerecka-Żołyńska (1977), a udziałem czynnika społecznego w postępowaniu – A. Wierciński (1971) i Z. Młynarczyk (1979). Kilka artykułów odnosiło się do postępowań wobec nieletnich (W. Daszkiewicz 1985; S. Stachowiak 1979) oraz do roli pokrzywdzonego w postępowaniu (B. Gronowski, 1985).

Zajmowano się także orzecznictwem karno-administracyjnym (W. Dąbrowski, 1967, 1970; R. Kostecki, 1973; K. Marszał, 1964; A. J. Szwarc, 1976; S. Stachowiak, 1976, 1978, 2000).

Prawo cywilne skodyfikowane w 1964 r., lecz po 1990 r. istotnie i wielokrotnie zmieniane, było przedmiotem bardzo wielu publikacji. O klasycznych jego instytucjach wypowiedzieli się znakomici cywiliści ukształtowani jeszcze przed wojną, jakimi byli A. Ohanowicz (1961, 1962, 1964, 1968, 1970, 1974),

A. Szpunar (1968, 1969, 1974, 1976, 1979, 1984, 1986, 1987, 1990), Z. K. Nowakowski (1958, 1959, 1964, 1967), W. Czachórski (1968), S. Grzybowski (1968, 1974), A. Kunicki (1961, 1967), J. Gwiazdomorski (1967, 1968), K. Przybyłowski (1968). Problematykę tę podejmowało następnie na łamach kwartalnika liczne grono młodszych i najmłodszych wybitnych cywilistów polskich. W szczególności wskazać tu należy prace A. Stelmachowskiego (1968, 1974), Z. Radwańskiego (1958, 1959, 1968, 1974, 1986, 1988, 2004), poświęcone przeważnie ubezpieczeniom wypowiedzi A. Wąsiewicza (1964, 1968, 1971, 1973, 1974, 1978, 1980, 1985), artykuły M. Sośniaka (1962, 1966, 1976, 1980), W. Warkalły o ubezpieczeniach (1968, 1974), L. Steckiego (1971, 1980, 1988), E. Łętowskiej (1967), B. Lewaszkiwicz-Petrykowskiej (1968), T. Zielińskiego (1967), A. Rembielińskiego (1972), T. Smyczyńskiego (1971), M. Safiana (2005 – artykuł poświęcony odpowiedzialności odszkodowawczej Państwa), A. Olejniczaka (2000), M. Pyziak-Szafnickiej i W. Nykiela (2005).

Odrębnej uwagi wymaga problematyka **obrotu gospodarczego**. W PRL szczególną postać przybrała regulacja tych stosunków między jednostkami gospodarki społecznej. Były one bowiem przystosowane do systemu gospodarki planowej i nasycone w związku z tym elementami administracyjnoprawnymi. Zagadnieniami tymi w szczególności zajmował się J. Górski i jego uczeń J. Trojanek – zdecydowanie promulgując przy tym cywilnoprawny charakter wspomnianych stosunków prawnych (por. J. Górski, 1967; J. Górski i J. Trojanek, 1970; J. Trojanek, 1968, 1970, 1974, 1977, 1980 1986). Ponadto ukazał się szereg artykułów poświęconych poszczególnym regulacjom tych stosunków prawnych (E. Kulesza i J. Słonimski, 1974; R. Sowiński, 1978; W. Siuda, 1974; J. Fabian, 1961; Z. Mika, 1974; S. Buczkowski, 1968; J. Stępka, 1975; Z. Radwański, 1974).

O charakterze prawnym porozumień bankowych pisali S. Biernat (1978), S. Włodyka (1978), P. Słotwiński (1977); O wpisach do rejestru przedsiębiorstw J. Górski (1968) i M. Strzelbicki (2005).

Zagadnienie odrębnego **prawa gospodarczego** – już niezwiązanego immanentnie z systemem gospodarki planowej – było dyskutowane po zmianie ustroju polskiego po 1989 r. W zeszycie monograficznym „Co to jest prawo gospodarcze?” poglądy swe wyrazili: A. Bator, A. Chełmoński, J. Gilas, C. Kosikowski, T. Rabska, A. Wasilewski, S. Włodyka, C. Żuławska (1993).

Następnie na uwagę zasługują artykuły dotyczące regulacji obrotu międzynarodowego i prawa porównawczego (por. zwłaszcza prace S. Sołtysińskiego, 1969, 1980; J. Jakubowskiego, 1963; L. Zalewskiego, 1991; W. Niemołki, 1969; A. Makrysz-Olszyńskiej, 1974; A. Olejniczaka, 1988 i J. Napierały, 1991, 1993, 1994, 1996, 1998).

Zajmowano się także poszczególnymi typami stosunków prawno-gospodarczych, takimi jak: kredytem bankowym (A. Janiak, 1983, 1986; B. Ziemanin, 1977), przewozem, spedycją i przechowaniem (J. Górski, 1958, 1968, 1974; J. Napierała, 1976, 1978, 1985); obrotem wartościami dewizowymi (J. Skoczyła, 1978); agencją (J. Kufel, 1977); tranzytem rozliczeniowym (J. Kufel 1987); leasingem (J. Marciniak, 1978); franchisingem (A. Koch, 1980); umowami kompensacyjnymi (A. Olejniczaka, 1991); klauzulami o odpowiedzialności (J. Napierała, 1991).

Status prawny **podmiotów gospodarczych** uległ istotnym zmianom w powojennych dziejach. W PRL dominowała swoista konstrukcja prawna przedsiębiorstwa państwowego silnie podporządkowana organom władzy państwowej. Temu podmiotowi gospodarczemu poświęcono wiele publikacji na ogół akcentujących jego samodzielność (por. W. Muszalski, 1964, 1974; J. Trojanek, 1982, 1989; K. Stefaniuk, 1987; M. Wostal, 1972, 1975, 1984; Z. Niedbała, 1974, 1986, 1987; A. Mirecki, 1977; K. Hoffmann, 1975; A. Walaszek-Pyziół, 1985; W. Pyziół, A. Walaszek-Pyziół, 1984; M. Jakubek, 1988; L. Moskwa, 1985; C. Kosikowski, 1989; R. Sowiński, 1979, 1982). O powoływaniu dyrektorów przedsiębiorstw państwowych pisał Z. Niedbała (1972).

Tendencję ku usamodzielnianiu się przedsiębiorstw państwowych niewątpliwie wspierała instytucja **samorządu robotniczego** – samorządu załogi przedsiębiorstwa państwowego. Doczekała się ona wielu publikacji na łamach czasopisma (por. T. Rabska, 1959, 1961, 1974, 1982; Z. Niedbała, 1970, 1982, 1996; R. Tomala, 1978; L. Zalewski, 1984; R. Sowiński, 1980, 1983, 1985, 1988; Z. Sypniewski, 1988).

Po zmianie ustroju przystąpiono do masowej **prywatyzacji** przedsiębiorstw państwowych i przekształcania ich w spółki handlowe, które stały się dominującą postacią podmiotów gospodarczych. Procesowi temu poświęcono wiele publikacji i odrębny zeszyt monograficzny (z. 2, 1998). Por. też K. Kruczalak, 1989; A. Szlęzak, 1992, 1993; M. Brzeziński, H. Paszke, 1992; J. Baehr, 1992; T. Czyż, 1993; E. Bartczak, 1995; S. Marczuk, 1995; B. Popowska, 1998; M. Muszalska, 1998; S. Zwierchlewski, 1998; A. Trela, 1998; P. Lissoń, 1998, A. Chelkowski, 1998, K. Kokocińska, 1998.

Natomiast w PRL spółkami handlowymi interesowano się tylko w niewielkim stopniu, właściwie tylko ze względu na ich użyteczność w handlu międzynarodowym (por. J. Jakubowski, 1980, 1989; L. Zalewski, 1985; M. Kępiński, 1991; A. Koch, 1987; L. Moskwa, 1982). Sytuacja ta radykalnie zmieniła się w RP także w związku z uchwaleniem Kodeksu spółek handlowych z 2000 r. Tej nowej formie spółek poświęcono już kilka artykułów (T. Sójka, 2000; J. Napierała, 2004; J. Grykiel, 2005).

Znacznie mniejszą doniosłość miały spółdzielnie – w PRL również silnie podporządkowane organom administracji państwowej. O tych kwestiach, o strukturze spółdzielni i pozycji ich członków, wypowiadali się T. Kowalski, A. Piekara (1977), Z. Niedbała (1984, 1985, 2005) i L. Stecki (1985).

Pisano także o pojęciu przedsiębiorstwa (J. Olszewski, 2004); o wspólnotach mieszkaniowych (R. Trzaskowski, 2005); o ustroju kas oszczędnościowych (T. Włudyka, 2004); o odpowiedzialności banków (C. Kosikowski, 1984). Ogólny problem uzależnienia osób prywatnych w ich szerszej wspólnej organizacji przedstawił S. Grzybowski (1985).

Prawo rodzinne i opiekuńcze budziło stosunkowo żywe zainteresowanie w całym okresie powojennym. Ogólnie o jego aspektach moralnych i jego rozwoju wypowiadał się Z. Ziemiński (1964, 1977); o umocowaniu konstytucyjnym Z. Radwański (1977); o integralności człowieka w świetle jego statusu rodzinnego T. Smyczyński (1980); o prawnej ochronie rodziny W. Michalski i K. Krzekotowska (1980); o międzynarodowej ochronie małżeństwa J. Sandorski (1986).

Omawiano kwestę poczęcia dziecka w drodze sztucznego zapłodnienia (B. Wasztek, 1969; M. Działyńska, 1985); status prawny dziecka poczętego (A. Szlęzak, 1987; J. Mazurkiewicz, 1974); ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego (M. Działyńska, 1988; J. Haberko, 1998). Zwraca uwagę matematyczna ocena prawidłowości orzeczeń sądowych o ustalenie ojcostwa dokonana przez H. Steinhauza (1958).

Omawiano także niektóre zagadnienia dotyczące przysposobienia (J. Ignatowicz, 1987; J. Panowicz-Lipska, 1985).

Dużo artykułów poświęcono obowiązkom alimentacyjnym – także w związku z Funduszem Alimentacyjnym (por. J. Gwiazdomorski, 1974; T. Smyczyński, 1977, 1985; A. Szlęzak, 1982, 1985; T. Sokołowski, 1985; A. Szpunar, 1989; M. Andrzejewski, 1985, 1999).

Także prawo rozwodowe i jego skutki budziło zainteresowanie autorów (por. A. Olejniczak, 1975, 1977, 1985; A. Szlęzak, 1988, 1992; T. Sokołowski, 1989).

Ponadto skutkami separacji zajmowała się J. Panowicz-Lipska (1977), a konkubinatem A. Szlęzak (1988). Problem mocy dowodowej wydruku komputerowego w systemie rejestracji stanu cywilnego poruszył L. Ratajczyk (1980).

Szeroko omawiana była problematyka stosunków majątkowo małżeńskich (J. S. Piątowski, 1961; A. Kunicki, 1968; L. Stecki, 1968; A. Dyoniak, 1977, 1985, 1991). Rozważano tę kwestię także w relacji do prawa spadkowego (A. Dyoniak, 1988; L. Stecki, 1990). Natomiast relatywnie mniej uwagi poświęcono relacjom osobistym rodziców do dzieci, a w szczególności władzy rodzicielskiej (por. J. Kosik, 1974; A. Grześkowiak, 1985; T. Sokołowski, 1982, 2002, 2003; A. Sylwestrzak, 2001).

Ponadto opublikowano kilka artykułów prawnoporównawczych z zakresu prawa rodzinnego (F. W. Bosch, 1987; J. Eekelaar, 1989; W. Schlüter, N. Liedmeier, 1990; P. Silva-Ruiz, 1991). O zmianie płci wypowiedział się A. Zielonacki (1988).

Prawo pracy, jako odrębna gałąź prawa, wyodrębniło się już w okresie międzywojennym, a więc na długo przed tym, zanim formalnie potwierdził to Kodeks pracy z 1974 r. Nad jego ideologicznymi założeniami i koniecznością reform dyskutowano od schyłku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku (W. Szubert, 1988, 1991; Z. Salwa, 1988; H. Lewandowski, 1988; K. Rączka, 1988; W. Sanetra, 1988; N. Buchowska, 1998; A. Chobot, 1984).

Głównym przedmiotem tej regulacji prawnej jest umowny stosunek pracy. Tej też problematyce poświęcono najwięcej uwagi – ze szczególnym uwzględnieniem ochrony trwałości tego stosunku prawnego oraz sposobu jego wykonywania przez pracownika. Można tu wymienić tylko publikacje najogólniej omawiające te problemy (W. Sanetra, 1969, 1972, 1977, 1988; T. Zieliński, 1988; J. Jończyk, 1962; M. Świecicki, 1963; W. Piotrowski, 1975; A. Kijowski, 1977; A. Chobot, A. Kijowski, 1988; A. Chobot, 1977, 1988; J. Strugała, 1977; B. Trepiński, 1973, 1977, 1985; A. Kubot, W. Sanetra, 1982; M. Pazdan, 1965; Z. Sypniewski, 1977; Z. Nanowski, 1969; J. Szczepański, 1979; T. Szymanek, 1977; L. Dzikiewicz, 1971; R. Stępkowski, 1972; J. Jankowiak, 1997, 1998; J. Brol, 1988; M. Dąbrowski, 1966; P. Koronowski, 1997).

Szczególnie wnikliwie zastanawiano się nad pozycją prawną dyrektora przedsiębiorstwa państwowego (por. T. Rabska, 1961; W. Muszalski, 1964; Z. Niedbała, 1973, 1983, 1988).

O karnych środkach ochrony pracownika pisali A. Kijowski (1969) i S. Samol (1998).

O szczególnych stosunkach pracy wypowiedział się W. Jaśkiewicz (1958, 1961, 1967, 1977). Nowym koncepcjom uelastyczniania regulacji stosunku pracy poświęcali swoje opracowania A. Kijowski (1993), W. Piotrowski (1993) i A. Chobot (1996).

Również sfera zabezpieczenia społecznego stała się tematem publikacji na łamach „Ruchu”. Do ukształtowanej w PRL regulacji prawnej odnosiły się prace Z. Szymańskiego (1967) i K. Kolasieńskiego (1970) oraz częściowo J. Jończyka (1995). Natomiast późniejsze publikacje koncentrowały się raczej na reformach tego systemu (A. Chobot, 1995; W. Piotrowski, 1995, 1997; J. Jędrasik-Jankowska, 1995; R. Pacud, 2003; Z. Niedbała, 1993).

Ważną rolę w stosunkach pracy odgrywały związki zawodowe. O leninowskiej koncepcji tych związków pisał A. Łopátka (1960), a o międzynarodowej ochronie wolności związkowej A. Michalska (1982). Z kolei zbiorowymi sporami pracy zainteresowali się T. Zieliński (1984) i W. Masewicz (1988). Na rolę organów samorządu załogi w indywidualnych sprawach pracowniczych wskazywał Z. Kubot (1986).

Prawo międzynarodowe prywatne było stosunkowo skromnie reprezentowane, aczkolwiek składały się na nie prace na wysokim poziomie naukowym. Przede wszystkim dotyczyły one ogólnej problematyki kolizyjnej (W. Ludwiczak, 1958; J. Rajski, 1961; M. Sośniak, 1964; J. Jakubowski, 1967; S. Sołtyński, 1974; F. Zedler, 1991)

Ponadto omawiano właściwość prawa dla określonych stosunków prawnych. W. Ludwiczak pisał o przedstawicielstwie (1974), o osobach prawnych (1968), o rozwodach (1958); J. Fabian o przewozie lotniczym (1968); M. Sośniak o bezpodstawnym wzbogaceniu (1968); M. Pazdan o stosunkach pracy (1971); S. Sołtyński o licencjach patentowych (1987); B. Walaszek o prawach stanu (1963); M. Wojtyna o formie czynności prawnej w prawie lotniczym (1969), a M. Sokółowski o deliktach (1980).

O przepisach wymuszających zastosowanie w polskim prawie konsumentów pisał M. Mataczyński (2002).

Procedura cywilna – biorąc pod uwagę obszar jej regulacji – również nie budziła szczególnego zainteresowania. Ogólnie o procesie cywilnym w PRL i państwach socjalistycznych wypowiedział się E. Wengerek (1974, 1975), prawie niemieckim – R. Bruns (1976), F. Baur (1979) i O. Jauerling (1984), a o belgijskim – A. Fellweis (1966).

Ponadto podejmowano tematy ustalania faktów sprawy (K. Knoppek, 1984, O. Bogucki, 2000); rodzajów postępowań sądowych (E. Wengerek, 1959; M. Tyczka, 1982; M. Iżykowski, 1982; F. Zedler, 1980; B. Gronowska, M. Jeż-Ludwichowska, K. Noskiewicz, 1980; A. Kunicki, 1974); niektórych czynności procesowych (o potrąceniu – W. Siedlecki, 1968; o orzeczeniach, ich rodzajach i prawomocności – A. Wengerek, 1964; J. Adamczak, 1982); o rewizji nadzwyczajnej (M. Piekarski, 1982); o zdolności procesowej małoletnich (W. Broniewicz, 1965); o następstwie pod tytułem szczególnym (J. Sobkowski, 1966); o sądownictwie polubownym (P. Schlosser, 1979; J. Sobolewski, 1980).

Ponadto warte uwagi są prace poświęcone prawu egzekucyjnemu i upadłościowemu (F. Zedler, 1988, 1989, 2005; J. Sobkowski, 1974; K. Knoppek, 1991; J. Mikołajewicz, M. Sachajko, 2000).

Prawo administracyjne. O nauce prawa administracyjnego wypowiadali się J. Starościak (1973); Z. Leoński (1970, 1972), a ogólnie o administracji niemieckiej – Z. Janowicz (1961). Pojęcie organu państwowego omawiali: E. Ochendowski (1971), K. M. Pospieszalski (1972, 1973); J. Trzcński (1973), a o walorze prawnym aktu administracyjnego pisali: W Gelger (1962), E. Iserzon (1965) i E. Ochendowski (1968).

Najwięcej jednak uwagi poświęcano **postępowaniu administracyjnemu** oraz sądowej kontroli aktów administracyjnych. O zakresie stosowania k.p.a i określonego tam postępowania administracyjnego pisali K. Jasińska (1963, 1969); Z. Janowicz (1970, 1976, 1996); W Dąbrowski (1965, 1967), Z. Leoński (1967, 1969); J. Janku (1970), R. Hauser (1983, 1997, 1998). Problem kontroli aktów normatywnych naczelnych organów administracji państwowej poruszył J. Sommer już w 1963 r.

Natomiast po wprowadzeniu w Polsce sądownictwa administracyjnego główna uwaga autorów koncentrowała się na kompetencjach i postępowaniu przed NSA, a potem przed sądami administracyjnymi (por. zwłaszcza R. Hauser, 2003; Z. Janowicz, 1991; J. Małecki, 1993; Z. Kmiecik, 1998; J. Świątkiewicz, 1984; A. Gil, 2003; Z. Niewiadomski, 1998; A. Skoczylas, 2002).

Ponadto omawiano niektóre zagadnienia szczególne, takie jak: stanowienie zarządzeń porządkowych w okresie stanu wyjątkowego (R. Hauser, K. Ziemiński, 1986); pojęcie i model stowarzyszenia (J. Romul, 1965; L. Wiśniewski, 1969), przyjmowanie osób o podwójnym obywatelstwie (W. Czapski, 1970); zagadnienie prawa mieszkaniowego (E. Ochendowski, 1963, 1966); problemy edukacji (J. Homplewicz, 1969; E. Ochendowski, 1969, A. Ryszka, 1979); korzystanie z dróg publicznych (B. Kołaczkowski, 2000).

Administracja terenowa reprezentowana była w PRL przez rady narodowe. Strukturze tej organizacji, jej kompetencji i zależności od centralnych organów administracji państwowej, a także jej ewolucji poświęcono wiele artykułów (por. Z. Leoński, 1958, 1984; W. Sokolewicz, 1963; J. Starościak, 1967; H. Sójka, 1958; L. Habuda, 1977; H. Stawicki, 1968; A. Michalska, J. Romul, 1964; Z. Szydłowski, 1968; M. Szewczyk, 1986).

Wraz ze zmianą ustroju RP zniesione zostały rady narodowe i w miejsce tej instytucji proweniencji sowieckiej wprowadzono oparte na zasadach demokratycznych jednostki **samorządu terytorialnego**, wśród których podstawową rolę odgrywa gmina. O ich konstytucyjnym umocowaniu pisała T. Rabska (1995). Autorka ta analizowała ponadto relacje między administracją samorządową a rządową (1991, 1992, 1993). Szczególne zainteresowanie wzbudziła problematyka regionalizacji oraz reformy powiatowej, której poświęcono dwa interdyscyplinarne zeszyty monotematyczne (z. 2, 1992 i z. 3, 1993). O podziale terytorialnym kraju wypowiadali się: T. Kaczmarek (1993); W. Budner, R. Matykowski (1993); J. Parysek (1993); T. Buczkowski (1993); J. Sługocki (2001); Z. Leoński (1993). Na rolę samorządu terytorialnego w dziedzinie gospodarczej zwracali uwagę: J. Trojanek (1992); Z. Duniewska (1991); R. Paczuski (1991); P. Zaborniak (2003), w zakresie ochrony środowiska J. Ciechanowicz (1991), a o samorządowych kolegiach odwoławczych pisał J. Tarno (1998).

Analizowano również prawotwórcze kompetencje gminy (E. Ochendowski, 1991; M. Szewczyk, K. Ziemiński, 1992), jej podmiotowość prawną (M. Szewczyk, 1993) i reaktywowanie własności komunalnej (Z. Dziembowski, 1991). O pojęciu „jednostki organizacyjnej” wypowiedział się A. Szewc (2005).

Opublikowano ponadto artykuły o samorządzie w Jugosławii (T. Rabska, 1958, 1974; J. Ciemniński, 1973; V. Simonowicz, 1977), Finlandii (M. Niemivuo, 1991) i Wielkiej Brytanii (L. J. Sharpe).

Na szczególnie wyróżnienie zasługuje problematyka **publicznego prawa gospodarczego**. W okresie PRL rozważania te z oczywistych względów koncentrowały się na panującym wówczas systemie zarządzania gospodarką narodową i stanowiły przedmiot administracyjnego prawa gospodarczego. Najogólniej o zagadnieniach tych pisali: J. Zajda (1958), J. Topiński (1973), J. Trojanek (1986) i M. Tarka (1979); o reformie rolnej – W. Pawlak (1958); o gospodarce komunalnej – J. Kaleta (1966), o systemie prawnym górnictwa – A. Agopszowicz (1968), o koordynacji gospodarczej – J. Weiss (1975), A. Mirecki (1977, 1980) i A. Walaszek-Pyziół (1973); o rozrachunku i rachunku ekonomicznym – M. Wostal (1972, 1975, 1984); o koncentracji produkcji – Z. Niedbała (1977); o kierowaniu spółdzielczością przez państwo J. Nowaczyk (1965); o ogniach pośrednich w strukturze zarządzania – M. Wostal (1974) i J. Majchrzak (1976). Rozważano także problematykę decyzji administracyjnej i porozumień administracyjnych jako form zarządzania gospodarką (T. Rabska, 1969; S. Biernat, 1978; Z. Kmiecik, 1987; K. Jasińska, 1969; M. Wostal 1987); o prawnych aspektach kierowania gospodarką (A. Mirecki, 1981) i przedsiębiorstwem państwowym (R. Sowiński, 1981).

Zmiana ustroju społeczno-gospodarczego spowodowała również zmianę kierunku badań naukowych, zwróconych zwłaszcza na regulację działalności gospodarczej osób fizycznych i prywatnych osób prawnych (por. J. Kuciński, Z. Trzciniński, 2000; J. Ostój, P. Unger, 1995; B. Popowska, 2005; K. Kokocińska, 2005; P. Lissoń, 1998; M. Skąpski, 2000; P. Kaczmarek, 2005, a o koncesjach A. Trela, 2005). O szczególnym zainteresowaniu tą problematyką świadczy wydanie zeszytu monograficznego „Prawo działalności gospodarczej po roku obowiązywania” (z. 2, 2002) oraz wyodrębnienie szeregu artykułów w zeszycie 4 za 2005 r. pod wspólną nazwą „Prawne formy podejmowania działalności gospodarczej”.

Publikowano także artykuły poświęcone kierowaniu procesami gospodarczymi w Japonii (L. Leszczyński, 1991) i w Nowej Zelandii (M. Swora, 2005).

Pisano o gospodarce terenami w miastach i osiedlach (B. Walaszek, 1963; L. Żukowski, 1988; Z. Niewiadomski, 1998); o praniu brudnych pieniędzy (R. Zakrzewski, W. Jasiński, 1995; W. Filipkowski, 2003; M. Prengel, 2002); nadzorze bankowym (M. Frysztak, 1998), izbach obrachunkowych (M. Skąpski, M. Swora, 2004); lokalizacji inwestycji (T. Grossmann, 2005); nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców oraz o inwestycjach zagranicznych i ich ochronie (B. Popowska, 1991, 1993, 1996).

Prawo finansowe także przybierało inne oblicze w PRL i w RP, a w szczególności w świetle Konstytucji z 1952 r. i Konstytucji z 1997 r. O tych różnicach należy pamiętać, gdy poniżej wyróżniamy dorobek naukowy we wspomnianej dyscyplinie według kryterium tematycznego.

Najobszerniej o teorii finansów oraz o budżecie i jego konstytucyjnym umocowaniu oraz ogólnie o podatkach wypowiadał się J. Zdzitowiecki (1958, 1961, 1963, 1966, 1969, 1970, 1972). Ponadto szerzej o prawie budżetowym pisał A. Komar (1965, 1971, 1975, 1982), J. Lubowicki (1962), W. Łączkowski (1969), a o instrumentach finansowych w procesie planowania N. Gajłowa (1978). Nad pojęciem podatku zastanawiał się M. Weralski (1978).

Na szczególną uwagę zasługują następnie prace A. Komara poświęcone głównie reformie polskiego systemu podatkowego, i to w świetle prawnoporównawczym i w związku z dążeniem do zmiany ustroju gospodarczego Polski (1976, 1978, 1982, 1984, 1987, 1988, 1989, 1992). Wcześniej pisał także o europejskim systemie walutowym (1986, 1992).

Ogólnym zagadnieniom prawa podatkowego, a w szczególności jego funkcjom i aspektom aksjologicznym, poświęcali swe prace: A. Gomulowicz (1974, 1982, 1984, 1989, 1990, 1995, 2005); J. Małecki (1981); W. Łączkowski (1978); R. Mastalski (2005); R. Sowiński (1995, 2003); M. Jamroży (2003). Ponadto R. Mastalski (1978) poddał analizie stosunek prawny w prawie podatkowym (1978); D. Mączyński i R. Sowiński zwrócili uwagę na doniosłość jasności prawa podatkowego (2005); T. Bojkowski na prawa konstytucyjne podatnika (2004), a A. Bator na wykładnię prawa podatkowego (1991).

Ponadto rozważano szczególne zagadnienia prawa podatkowego, takie jak: opodatkowanie jednostek gospodarki społecznej, a później przedsiębiorstwa (W. Łączkowski, 1975; A. Gomulowicz, 1986; J. Małecki, 1989, 1991; M. Jambroży, 2002, J. Małecka, 2001; M. Zdebel, 2005); opodatkowanie wytwórczości nieuspołecznionej, zwłaszcza rzemiosła (M. Małecki, 1961; A. Komar 1978). Szeroko omawiano problem opodatkowania ludności (W. Łączkowski, 1984, 1991; A. Gomulowicz, 1980, 1982; P. Gabriel, J. Mikołajewicz, 1992); H. Litwińczuk, 1981). Pisano także o opodatkowaniu wynagrodzeń w ustroju socjalistycznym (J. Lubowicki, 1960); o podatku obrotowym (A. Gomulowicz, 1985); o opłatach skarbowych (J. Małecki, 1989); o podatku od nieruchomości (K. Koperkiewicz-Mordel, 1986) i o problemie podwójnego opodatkowania (E. Georgjew, 1989).

Duże zainteresowanie budziła problematyka finansowa najpierw rad narodowych, a później samorządu terytorialnego. O gospodarce finansowej rad narodowych i jej budżetach wypowiadali się: W. Łączkowski (1961, 1965, 1966); A. Komar (1973, 1990); J. Małecki (1974); A. Roga (1959); N. Gajłowa (1985). Natomiast już w odniesieniu do samorządu terytorialnego zabierali głos: J. Małecki (1991) oraz J. Małecki i J. Sobiech (1992).

Zajmowano się także wspieraniem (nie tylko w postaci ulg podatkowych) określonych stosunków społecznych, co odnosiło się w szczególności do: kredytu konsumenckiego (A. Gomulowicz, 1977, 1978); polityki finansowej państwa wobec rodziny (A. Gomulowicz, 1985), wobec rolnictwa (A. Komar, 1986, 1990), inwestycji (W. Łączkowski, 1973), ochrony środowiska (J. Małecki, 1978). W. Łączkowski poruszył ogólniejszy problem, a mianowicie etycznych aspektów finansowania potrzeb socjalnych ze środków publicznych (2004).

Zagadnieniami **prawa rolnego** pojętego jako kompleksowej dyscypliny prawnej przede wszystkim zajmowano się w okresie PRL. Teoretyczny problem własności rolnej przedstawił A. Stelmachowski (1985), a o ochronie gruntów

rolnych pisał W. Pańko (1985). Ogólnie o reformie rolnej w Polsce Ludowej wypowiedział się W. Pawlak (1950), a o koncepcji „pegeeryzacji” rolnictwa M. Błażejczyk (1967). Problematyki spółdzielni produkcyjnych dotyczyły artykuły S. Rittermana (1962) i J. Geislera (1985), a kółek rolniczych A. Piekary (1965). Natomiast większe zainteresowanie wywoływała kwestia pojęcia i trwałości indywidualnego (rodzinnego) gospodarstwa rolnego, i to przede wszystkim w przepisach prawa cywilnego (R. Budzinowski, 1983, 1985, 1991; A. Zieliński, 1982, 1985; A. Lichorowicz, 1985; W. Łysakowski, K. Stelmach, 1971). Ponadto A. Zieliński pisał o postępowaniu komasacyjnym gospodarstw rolnych (1971).

Już w nowym ustroju RP wskazywano na nowy model obrotu państwowymi nieruchomościami rolnymi (A. Zieliński, 1991; A. Chełkowski, 1998), a A. Zieliński, podjął ogólny problem funkcjonalności prawa rolnego w okresie transformacji gospodarki (1995).

Prace z zakresu **praw na dobrach intelektualnych** obejmowały problematykę praw autorskich oraz własności przemysłowej.

Do tej pierwszej kategorii należy zaliczyć artykuły: M. Kępińskiego dotyczące Konwencji Berneńskiej (1990); A. Kopffa o umowie wydawniczej (1974); B. Walaszka o nadzorze autorskim (1968); A. Nowickiej o programach komputerowych (1990); A. Kota o roszczeniach pieniężnych w razie naruszenia majątkowych praw autorskich (2003); A. Gereckiej-Żołyńskiej o wpływie kodyfikacji karnych na prawo autorskie (1998).

Natomiast o własności przemysłowej ogólnie pisał F. K. Beier (1990). W szczególności prawem wynalazczym zajmowali się: S. Sołtysiński (1962, 1968); M. Tyczka (1974); A. Nowicka (1989); A. Chobot (1986); ochroną wzorów zdobniczych M. Kępiński (1980), a ochroną nazw geograficznych M. Poźniak-Niedzielska (1984).

W systemie gospodarki centralnie planowanej **problem konkurencji między przedsiębiorstwami** uspołecznionymi i zwalczania ich monopolistycznych pozycji w zasadzie nie powinien się w ogóle pojawić. Dostrzegł go już jednak J. Trojanek, wskazując na potrzebę przełamywania monopolistycznych praktyk w gospodarce uspołecznionej (1973), upatrując ich źródeł w nieformalnych procesach zarządzania (1987). Był też jednym z pierwszych komentatorów ustawy antymonopolowej z 1987 r. (1987). O ustawie tej pisał także S. Sołtysiński (1987).

Natomiast po upadku PRL i wprowadzeniu systemu gospodarki rynkowej zwalczanie nieuczciwej konkurencji i działań monopolistycznych nabrało szczególnej doniosłości. M. Kępiński poświęcił swój artykuł omówieniu nowej ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (1994), a M. Sachajko i M. Żółtko postępowaniu przed Urzędem Ochrony Konkurencji Konsumentów (1996); Z. Niedbała pisał o zakazie zajmowania się interesami konkurencyjnymi (1996); problemy te na obszarze UE omawiali E. Puślecki (1992) i E. Kosiński (2000), a także R. Molski (2003). Szczególne rozważania poświęcono reklamie (J. Masiota, 2000; M. Płachta, 1990; por też wcześniejszy artykuł A. Mokrzyż-Olszyniekiej omawiający ten problem w państwach kapitalistycznych, 1977).

Problematykę **prawa morskiego** w PRL przedstawił J. Górski (1964). Przede wszystkim jednak omawiano ją w odniesieniu do odpowiedzialności za przewóz drogą morską (J. Łopuski, 1967; W. Niemoćko, 1966; W. Popiela, 1979;

A. Filipiak, 2003). Ponadto J. Łopuski pisał o ochronie morza przed zanieczyszczeniami (1974).

Ogólnie o problematyce **prawa górniczego** i gospodarowania wnętrzem ziemi wypowiadał się A. Agopszowicz (1965, 1966, 1968, 1974); o szkodach górniczych pisał R. Mikosz (1977), a o odpowiednim stosowaniu przepisów prawa górniczego do procesu inwestycyjnego M. Byrska (1973).

Na uwagę zasługują także artykuły poświęcone **prawu wyznaniowemu**. O relacjach między normami prawnymi PRL a normami kościoła Rzymskokatolickiego pisali L. Piotrowski (1971) i M. Pietrzak (1985); o niekatolickich związkach wyznaniowych w Polsce opublikował artykuł T. Langer (1966). Natomiast o nowej organizacji kościoła rzymskokatolickiego w Polsce 1992 relacjonował T. Walachowicz (1992), a o przełomie w polskim ustawodawstwie wyznaniowym po zmianie ustroju wypowiadał się M. Pietrzak (1990).

Podsumowując, należy zaznaczyć, że artykuły zamieszczane w Dziale prawniczym zarówno w okresie przedwojennym, jak i powojennym, odzwierciedlały aktualne problemy społeczne Polski, w tym zwłaszcza prawnicze, i można je z pewnością uznać za istotny wkład autorów i Redakcji czasopisma w tworzenie zrębów polskiej państwowości.

Zbigniew Radwański